

Goran KALOGJERA
Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci

UDK: 821.163.42(091)
Prethodno priopćenje
Preliminary report
Primljeno: 9. travnja 2015.

KORČULANSKO KNJIŽEVNO STVARALAŠTVO 19. STOLJEĆA

SAŽETAK

Književni proces na Korčuli tijekom 19. stoljeća u duhu je alijenirane i otuđene Dalmacije koja se cijelo stoljeće borila i izborila za svoj hrvatski jezik i književnost na hrvatskome jeziku. Dug talijanskoj kulturi i književnosti u Korčuli uočavamo u prigodnoj i udvorničkoj poeziji kasnoga osamnaestog i početka devetnaestoga stoljeća, koja je mahom u duhu talijanske prigodničarske poezije, u kojoj dominira sonet. Od značajnijih imena koji u to vrijeme objavljuju, nažalost, osim Nikole Španića, otuđenog i rebelnog literata, važnijih imena nema. Pozne godine 19. stoljeća, odnosno kretanje spram predromantizma, romantizma i predrealizma, vidljive su u skromnim književnim i estetskim vrednotama književnih proznih uradaka Stjepana Kastapelija i Petra Franasovića. Želimo li odgovoriti na pitanje je li Korčula odgovorila izazovima vremena, pogotovo na pitanje književne recepcije, možemo odgovoriti potvrdno, međutim, s vrlo skromnim književnim prinosom, koji je više književnopovijesnog, a znatno manje estetskoga značaja.

KLJUČNE RIJEČI: *Korčula, književnost, prigodničarska poezija, prozni radovi*

Hrvatski narodni i književni preporod (1813. – 1860.)

Tijekom devetnaestoga stoljeća Dalmacija prolazi vrlo nemirna politička razdoblja što se odražava u svim segmentima života. Kao i ostali dijelovi Hrvatske, i Dalmacija će u 19. stoljeću pamtili brojne tuđinske vladare, što će se negativno odraziti na razvijanje nacionalnog osjećaja. Austrijska i francuska vlast tijekom 19. stoljeća bila je utemeljena na domaćoj inteligenciji odgojenoj u talijanskim školama i sveučilištima i austrijskom činovništvu. Sve je to rezultiralo alijenacijom domaćeg puka, što je i jedan od uzroka kašnjenju hrvatskoga narodnog preporoda u

Dalmaciji, iako ne i jedini. To naravno ne znači da izvorni, hrvatski osjećaj nije bio prisutan među širim pučanstvom. Puk, onaj težački i ribarski, kao i svjesniji predstavnici građanstva njegovali su svoj jezik, no to nije bilo izraženo dovoljno snažno da bi moglo pripomoći širenju preporodnih ideja koje su dolazile iz sjeverne Hrvatske. Korektnosti radi, valja pripomenuti da je proces otuđivanja od nacionalnoga, hrvatskog osjećaja, kao i otklon od materinskog jezika, bio univerzalni problem porobljene Hrvatske. O tome svjedoči Antun Barac u svojoj knjizi *Književnost ilirizma*. Njemački je jezik, po Barcu, bio jezik zagrebačkoga građanskog društva, većeg dijela inteligencije i obrazovanih žena. Bio je neko vrijeme i jezik zagrebačke uprave. Zagreb je imao njemačko glazbeno društvo i zakladu za njemačke propovijedi. Broj njemačkih književnika u Zagrebu znatno je premašivao hrvatske, koji su se, uostalom, u Zagrebu osjećali kao na svome teritoriju. Slobodno se može utvrditi da su zagrebački Nijemci živjeli vrlo lagodnim životom njemačke periferije, kako je Zagreb i doživljavan u to vrijeme u monarhiji. Politika Josipa II. išla je za tim da napućivanje Zagreba Talijanima, Mađarima i Nijemcima profilira Zagreb kao grad nehrvatskih obilježja, što mu je i uspijevalo. Zagrebačke novine tog vremena odražavale su njemački duh Grada, *Kroatischer Korrespondent*, *Agramer Theater Journal*, *Agramer Zeitung*, bila su glasila na njemačkom jeziku. Kazališni repertoar bio je uglavnom njemački i francuski. Njemački izdavači udomaćeni u Zagrebu izdavali su brošure, kalendare i knjige na njemačkome jeziku, promičući njemački jezik, kulturu i tradiciju. Jedan od rijetkih časopisa na njemačkome jeziku, *Luna*, objavljivala je i priloge hrvatskih autora na hrvatskome jeziku. Slične su prilike bile u Varaždinu. Osijek je po sastavu stanovništva bio napola njemački, a napola mađarski grad. Rijeci su vanjsko obilježje davali Talijani koji su dominirali svojim jezikom, kulturom i arhitekturom. Jedan od rijetkih gradova koji je uspio formirati jaču građansku klasu hrvatskoga nacionalnog osjećaja bio je Karlovac. Pritiješnjena između Mađara, Nijemaca i Talijana, Hrvatska je bludila nedefiniranim smjerom, sve do pojave grupe mladih ljudi koji su odlučili promijeniti povijesni put Hrvatske. Uklopljena u monarhiju, Hrvatska je održavala kulturne i političke veze s ostatkom Europe. Bilo je pitanje trenutka kada će pozitivni pomaci u europskim metropolama doći do Hrvatske. Sve nacionalne pokrete u Europi, pa i kod Mađara i Čeha, potaklo je napredno građanstvo, tako da najizravnije pobude za nacionalno buđenje Hrvati dobivaju od Nijemaca i Čeha, potom Talijana i Poljaka. Za razliku od vlastele koja je branila svoje staleške interese i stari ustav, svi značajniji pokretači ilirskog pokreta bili su uglavnom djeca seljaka, obrtnika, činovnika i oficira koji su imali osjećaj za pravdu i socijalni status svih staleža. U želji pokretanja nacionalnog osjećaja u Hrvata, ilirci su bili

svjesni da to neće biti lagan posao, stoga su mu prišli s dobro razrađenim programom i vođom koji je imao sve predispozicije stati na čelo pokreta. U svojim je počecima ilirizam bio uglavnom politički pokret, koji je na osnovu jednog jedinstvenog jezika htio okupiti sve Južne Slavene, da bi se mogla stvoriti velika i jaka književnost koja će u budućnosti moći parirati mađarskoj, njemačkoj i talijanskoj.

U svojoj prvotnoj fazi ilirci idu za obranom hrvatskoga jezika od mađarizacije, a potom se ideološki pokret okreće južnoslavenskom zajedništvu. U početku, uz mlade i radikalne ilirce staju i neki hrvatski plemići, poput grofa Janka Draškovića, Nikole Zdenčaja, Alberta Nugenta i Mirka Bogovića, koji će se kasnije suprotstaviti Gaju, ustrajući više na hrvatskoj profilaciji pokreta. Ilirski pokret, kao književni i politički pravac, omeđen je godinama (1830. – 1843.), dok je hrvatski narodni i književni preporod proces koji traje negdje do 1860. godine. Neovisno o tome što se Hrvatska nije formirala u samostalnu državu, na području stranačkih grupacija, književnoga jezika, časopisa i književnosti općenito u tih je šezdesetak godina napravljen veliki pomak nabolje. Biskup J. J. Strossmayer i Ivan Mažuranić postaju istaknute političke figure. U Ivanu Mažuraniću Hrvati dobivaju izvrsnog prvog bana pučanina. Ivan Kukuljević Sakcinski održao je u saboru prvi govor na hrvatskome jeziku, Vjekoslav Babukić postaje prvi profesor hrvatskoga jezika i književnosti na Pravoslavnoj akademiji i pisac prve gramatike hrvatskoga jezika, Ljudevit Gaj objavljuje pravopis i izdaje prve novine na hrvatskome jeziku s književnim podlistkom *Danica*. Formira se politička stranka narodnjaka. Na području književnoga stvaralaštva već se četrdesetih godina grupira skupina pisaca čiji književni radovi čine otklon od prvotne odgojno-prosvjetiteljske tendencije i mogu podnijeti određene literarno-estetske kritike i vrednovanja. Na polju poetskoga stvaralaštva to su prvenstveno Petar Preradović, Stanko Vraz i Ivan Mažuranić. Na polju drame Dimitrije Demeter, Ivan Kukuljević Sakcinski i Mirko Bogović. Putopisnu prozu vrsno demonstriraju Matija Mažuranić, Antun Nemčić i Stanko Vraz. Naravno da je uz ovu grupu najliterarnijih predstavnika bilo mnoštvo drugih sljedbenika pokreta koji nisu postigli umjetničku izvrsnost, ali su bili korisni u nizu drugih djelatnosti. Može se zaključiti da su do šezdesetih godina Hrvati na području književnoga stvaralaštva uobličili i napisali sve književne vrste koje poznaju razvijene književnosti. Njihovo djelovanje nije bilo bez prisмотрe policije, koja je redovito izvješćivala o njihovom kretanju i druženju, što se može i potvrditi dopisom kojim policija izvještava o boravku Ljudevita Gaja u Dalmaciji pa tako i gradu Korčuli. Objekti policijskog nadzora bili su i visoko rangirani katolički svećenici pa i biskupi poput J. J. Strossmayera i Marka Kalodere.

Dalmatinska šutnja i pojava *Zore dalmatinske*

Razloga dalmatinskoj šutnji na poziv preporođenog Zagreba bilo je više, a najjači je bio duboko ukorijenjena svijest o političkoj posebnosti koju je Dalmacija imala u Austro-Ugarskoj. Baš su zbog toga mnogi politički i kulturni krugovi u Dalmaciji branili ideju dalmatinske posebnosti, kako u pravopisu, tako u jeziku i kulturi. Kratkovidnost ovakvih stavova slabila je proboj ilirskih i preporodnih ideja u Dalmaciji. Temeljni problem sjedinjenja Dalmacije s ostalim dijelom Hrvatske bio je stav carskog ministarstva u kojem se navodi da se Dalmacija ne smije sjединiti s Hrvatskom dok se ne sazna u kojem će odnosu biti Hrvatska spram Ugarske. Opstrukcije na poziv sjedinjenja s Hrvatskom, koju su Dalmaciji uputili Hrvati sa sjevera, bile su izrazito jake u komunama kojima su upravljali Dalmatinci odgajani u talijanskim školama i sveučilištima, kao i austrijski činovnici. Nešto su pozitivnije reagirali Dubrovnik, Kotor i Boka, dok su ostale komune vodile političke borbe narodnjaka i autonomaša, koje će dugo godina potresati Dalmaciju. Najveći pobornik nesjedinjenja bio je Julije Bajamonti, izvrstan govornik i fanatični protivnik sjedinjenja, vješti manipulator masama, koji je kroz političke borbe, tiskovine i govore vješto parirao narodnjacima u njihovoj želji da sjединe Dalmaciju s ostatkom Hrvatske. No, unatoč žestokim političkim borbama, počeci narodnoga preporoda u Dalmaciji vezuju se uz dvoje ljudi, Božidara Petranovića i dr. Antuna Kuzmanića. Petranović je 1836. godine izdao u Karlovcu *Srpsko-dalmatinski almanah za ljeto 1836.*, koji od 1838. godine nosi naziv *Srpsko-dalmatinski magazin* i tiska se u Zadru kod braće Battara. Svrha ovog magazina bila je podizati nacionalnu svijest u Dalmatinaca i skrenuti pažnju na mogućnost izražavanja na hrvatskome jeziku. Mnogo veći značaj u kulturološkom i nacionalnom smislu imala je *Zora dalmatinska* koja počinje izlaziti u Zadru 1844. godine „kao književni nedjeljni list“ u „ilirskom dalmatinskom narječju“. Stvarni urednik ovoga glasila u njegovoj prvoj godini bio je poznati pjesnik Petar Preradović. Uostalom, on je u ovome listu i objavio veći broj svojih pjesama i članaka. Premda je bila označena kao književni list, *Zora dalmatinska* više je bila edukativni i prosvjetni list koji je pokušavao djelovati na seljaštvo educirajući ih o gospodarstvu, moralu, zemljopisu, vjeri i povijesti. Premda su se P. Preradović i dubrovački mu prijatelj Medo Pucić trudili dati listu što više književno ozračje, nažalost u tome nisu uspjeli jer su suradnici lista uglavnom bili diletanti i anonimusi, izuzmemo li od njih suradnju s nekim istaknutijim hrvatskim piscima, Dušanom Vukotinovićem, Stankom Vrazom i Ivanom Brlić. Budući da vlasti nisu dopuštale da se list tiska Gajevim pravopisom,

tekstovi su bili tiskani starim dalmatinskim pravopisom s drukčijim znakovima za palatale. Pokretači su se kolebali i u vezi s narodnim imenom, tako da se u listu nalaze odrednice kao Dalmatinci, Hrvati ili Slovinci. Kada je na mjesto urednika došao Ivan A. Kaznačić, uspio je list učiniti literarnijim jer je brižljivo birao što će objaviti ili prevesti, a imao je i dobre suradnike u Ani Vidović, Petru Preradoviću, Ivanu Trnskom i Mirku Bogoviću. Idući urednik, Nikola Valentić, održao je nakon Ivana A. Kaznačića list na zavidnoj umjetničkoj razini, ali je povratak Ante Kuzmanića na mjesto urednika ponovno urušio teško stečeni dignitet *Zore dalmatinske*. Unatoč Kuzmanićevu političkom sljepilu, *Zora dalmatinska* imala je izuzetno važno mjesto u promicanju preporodnih ideja u Dalmaciji.

Dalmatinci u ilirskome kolu

Neovisno o izuzetnim teškoćama, pogotovo političkoj klimi koja je pokušavala neutralizirati dopiranje preporodnih ideja u Dalmaciju, ilirske ideje kod mnogih su Dalmatinaca i Dalmatinki bile rado primane. Ana Vidović, rođena Šibenčanka, bila je jedna od najgorljivijih sljedbenika ilirskih ideja i jedna od najplodnijih hrvatskih književnica iz Dalmacije. Njen književni prvijenac bila je poduža epska pjesma *Anka i Stanko ili Dubrava Mojanka blizu Splita*. Surađivala je sa svojim pjesmama u *Zori dalmatinskoj*, *Kolu*, *Narodnom kalendaru*, *Matici dalmatinskoj* i *Gazetta di Zara*. Pisala je na hrvatskome i talijanskome jeziku; pjesničku pripovijest *Besmišljenja u ljubavi* (*Le sconsigliatezze in amore*), lirsku tragediju *Alva ed Ippia vittime d'amore*, ep *Romolo ovvero la fondazione di Roma*. Ilirci su je voljeli i hvalili, jer je prva žena iz Dalmacije koja im se bezrezervno približila. Niccolo Tommaseo, Šibenčanin, objavio je 1844. godine *Iskrice*, koje su prihvaćene kao katekizam narodnosti, ali i kao vrsna pjesnička zbirka u kojoj je autor opjevao ideju bratstva među narodima, što je odgovaralo ilirskoj ideji južnoslavenskog povezivanja. 1842. objavio je i zbornik *Ilirskih pjesama*, što je ukazivalo na njegovu bliskost sa zagrebačkim ilircima. *Iskricama* i *Ilirskim pjesmama* prethodili su njegovi raniji radovi, *Rječnik sinonima* i roman *Vjera i ljepota*. Njegov *Intimni dnevnik* govori o osobnosti i karakteru čovjeka rastrzanog između njegova slavenskog entiteta, dalmatinskog podrijetla i talijanske kulture, kojoj je podario neka od svojih najboljih djela. Medo Pucić, Dubrovčanin, još je jedan u nizu sljedbenika ilirizma u Dalmaciji. Svoju književnu karijeru Pucić započinje u ilirskim krugovima. Bio je blizak Gaju, u Italiji se družio s Kukuljevićem i Preradovićem, ondašnjim časnicima austro-ugarske vojske, da bi svoju novu domovinu našao u Srbiji. U Beču je 1884. tiskao *Antologiju dubrovačkih pjesnika*, a svoj književni uspjeh duguje

romantičkoj poemi *Cvijeta*, koja obiluje izvanredno sročnim sonetima. Uvidjevši da ilirizam neće ishoditi političke rezultate u koje je gajio nadu, okrenuo se Srbiji i dinastiji Obrenovića, doživljavajući Srbiju kao novi Pijemont na balkanskim prostorima. Bio je očiti srbofil, no dobar hrvatski pjesnik i vrijedan suradnik *Zore dalmatinske*. Dubrovački prinos ilirizma u Dalmaciji su otac i sin Kaznačić. Antun Kaznačić pisao je poeziju cijelog svog života, uglavnom za zabavu i prijatelje, bez većih umjetničkih pretenzija. U nekoliko pjesama osvrnuo se s ushitom na ilirce, oduševljen njihovim nastojanjima da se obnovi veličina dubrovačke književnosti. Njegovi stihovi sabrani su u zbirci *Pjesni razlike*. Njegov sin, Ivan August Kaznačić, bio je više publicist nego književnik. Najveće mu se zasluge pripisuju kao uredniku *Zore dalmatinske*, jer je želio stvoriti kvalitetan književni časopis, biranog tekstovlja i kvalitetnih autora, u čemu je za svoga mandata i uspio. Izdao je jednu antologiju, a svoje je tekstove uglavnom pisao na talijanskom jeziku, što je jedna od bitnih karakteristika hrvatskih pisaca iz Dalmacije u 19. stoljeću. Korčulaninu Matiji Kaporu također pripada mjesto uz ilirski preporod. Kapor je utemeljio jednu od najvećih biblioteka u Dalmaciji, surađivao je i objavljivao u *Zadarskim novinama* bavio se arheologijom, numizmatikom i pjesništvom. Sve svoje radove Kapor je objavljivao na talijanskom jeziku i po svom kreativnom stvaralaštvu više ga doživljavamo publicistom i znanstvenikom nego pjesnikom. U krug iliraca primio ga je sam Gaj, prilikom posjeta Korčuli, nazvavši ga „bratom ilirskim“.

Korčulani i hrvatski narodni preporod

Izoliran od kopna, otok Korčula nije bio imun na kulturna, politička i književna događanja na sjeveru Hrvatske. Poticaj buđenju narodnoga, hrvatskoga duha u gradu Korčuli neosporno je doprinio posjet vođe pokreta Lj. Gaja. Put Lj. Gaja po Dalmaciji imao je propagandni karakter, koji je vješto prikrijavao ovlaštenjem zagrebačkog kaptola da je svrha njegova puta istraživati dalmatinske arhive i bilježiti građu za povijest crkve. U pratnji Antuna Mažuranića, Lj. Gaj sredinom svibnja 1841. godine napušta Zagreb. Nakon posjeta Obrovcu i Šibeniku Lj. Gaj dolazi u Korčulu. Prima ga korčulanski načelnik Matija Kapor, koji je od utemeljenja ilirskog pokreta s velikim simpatijama i nadama bodrio ilirce. S obzirom na to da je Gaj bio upoznat s političkim profilom M. Kapora i da je znao da je on zagovornik sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom, svrha posjeta Korčuli bila je svakako pridobiti ovu cijenjenu ličnost za svoje ideje. To naravno ni M. Kaporu nije bilo strano, tako da mu je godilo društvo Lj. Gaja kao i upoznavanje s njegovim sudruzima na putu, A. Mažuranićem, V. Karadžićem te dvojicom

ruskih dvorskih savjetnika Nadeždinom i Kneževićem. Došlo je naravno i do izmjene poklona. Lj. Gaj je uza se imao nekoliko primjeraka svojih djela, koje je koristio s ciljem propagiranja pokreta, pa je tako Kaporu obdario čuvenom knjižicom grofa Janka Drašković *Ein Wort an Illyriens hochherzige Tochter*, Štosovom knjigom *Poziv u kolo ilirsko* i Seljanovom studijom *Početak, napredak i vrijednost literature ilirske*. Radi se o temeljnim djelima ilirske propagandističke literature, koje su za cilj imale promovirati ilirski pokret i objasniti njegove ciljeve. Kapor je Lj. Gaju poklonio svoj prijepis *Popa Dukljanina*, koji je napravio u Rimu 1819. godine, po jednom poznatom primjeru hrvatske redakcije. Kapor je tijekom druženja pokazao interes i za Gajeve novine pa je dobio nekoliko primjeraka. Boravak Lj. Gaja u Korčuli evidentirala je i monarhistička policija i iz njega se vidi da Gaj nije održao nikakav govor u Korčuli, što je obično radio. Razloge valja tražiti u njegovoj mudroj politici, jer mu cilj nije bio iritirati okružno poglavarstvo u Dubrovniku, već posijati ideje ilirizma u Korčuli i pridobiti M. Kaporu. U tome je očito uspio, jer se njih dvoje ponovno sastaju 25. ili 26. lipnja u Korčuli, po Gajevu povratku iz Dubrovnika. Tom prilikom je Gaj na Seljanovoj knjižici napisao posvetu Kaporu: „Privriednom i milom prijatelju i bratu ilirskom mnogoučenom i zaslužnom gospodinu poglavaru od Korčule Matii Kaporu“. Potpisao se kao: „Ljudevit Gaj, Slavjan od ilirskog plemena iz Hrvatske Kraljevine“, što zorno pokazuje Gajev odnos spram južnoslavenstva. Nažalost, godinu dana nakon tog sastanka M. Kapor umire, ali je sjeme ilirizma već zahvatilo Korčulu.

Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji, s posebnim osvrtom na otok Korčulu, izvrsno je u nekoliko svojih tekstova obradio Vinko Foretić. Koristeći njegove radove vidimo da je V. Foretić imao svoje viđenje „periodizacije“ nastanka preporoda u Dalmaciji, koje sagledava kroz tri razdoblja. Prvo razdoblje V. Foretić vidi u „pripremnoj fazi“, koja započinje pojavom *Zore dalmatinske* 1844. i traje do 1848. Drugu, zreliju fazu s obzirom na rezultate, V. Foretić sagledava u kontekstu pojave ustavnog života (1860/1), koja po njegovu mišljenju traje do prijelaza splitske općine iz ruku autonomaša u ruke narodnjaka 1882. godine. Treća faza odigrava se po njegovu mišljenju u osamdesetim i devedesetim godinama 19. stoljeća, kada dolazi do afirmacije hrvatskog imena i jezika u građana Dalmacije, što rezultira nacionalnim obilježjem društava, škola, zadruga. Najveću opreku ilircima u Dalmaciji Foretić vidi u ideji slavodalmatinstva, iz koje će se izroditi autonomaška politička stranka. Opozicija autonomaškoj, protalijanskoj politici bit će stranka narodnjaka, koja će zagovarati pripojenje Dalmacije Hrvatskoj. Od četrdesetih do devedesetih godina Dalmacija će biti poprištem političkih sukoba ove dvije stranke, koje su se

nadmetale s različitim rezultatima, ovisno o uspješnosti njihovih vođa i političkih predstavnika. Od toga nije bila izuzeta ni Korčula. Četrdesetih godina narodna stvar u Korčuli dobro stoji, zaključuje V. Foretić, i to argumentira interesom za narodnu knjigu, osnivanjem političkog kluba i društva „ljubodomaca“. Korčulanska će se općinska uprava shodno političkim borbama tijekom godina mijenjati, pa će tako 1861. pripasti autonomašima. Od 1868. do 1871. vlast obnašaju autonomaši, potom narodnjaci, koji pobjeđuju na općinskim izborima i drže vlast sve do raspada monarhije 1918. Pobjeda narodnjaka i njihovo upravljanje korčulanskom općinom vodi prema hrvatstvu. Škole su pohrvaćene, osnivaju se brojne čitaonice i društva s hrvatskim predznakom. U političku arenu ulaze i brojni Korčulani, počev od Matije Kapora, Ivana Smrkinića, književnika Petra Franasovića i Andrije Alibrantija, Rafa Arnerija, Ivana Zafrona, biskupa Marka Kalodere, Jerolima Giunija, svećenika Frane Catinića, Petra Bačića i Antuna Gavranića.

Uvod u korčulansko književno stvaralaštvo 19. stoljeća

U takvim turbulentnim političkim vrenjima, postoje Korčulani koji diljem otoka gaje književnu djelatnost. Ona je stilski i tematski heterogena i uglavnom je izvan onih uobičajenih literarnih trendova koji su dominirali u književnom stvaralaštvu na sjeveru Hrvatske. Tijekom 19. stoljeća, hrvatska književnost prolazi kroz nekoliko uočljivijih stilskih formacija, koje M. Šicel klasificira terminima predromantizam, romantizam, predrealizam i realizam. M. Šicel ta razdoblja određuje i godinama, pa tako predromantizam i romantizam uokviruje u period od 1813. do 1860. godine, predrealizam i realizam od 1860. do 1892. Korčulanska književnost u 19. stoljeću nema jaču književnu figuru, a ni broj onih koji su ostavili pisani trag nije velik. Tek par imena, različitih stilova i nevelikog opusa, s izuzetkom Petra Franasovića, koji je imao sasvim pristojan pripovjedački opus. To ne znači da je književni život na Korčuli, a pogotovo u gradu Korčuli, bio zanemaren.

Kazališna događanja

S početka 19. stoljeća bilježi se vrlo izražena aktivnost na dramskom polju, pa se može govoriti o kazališnom životu u gradu Korčuli tijekom 19. stoljeća. Pritom treba imati na umu da je Korčula iznjedrila jednog od najznačajnijih baroknih pjesnika i dramskih pisaca, Petra Kanavelića, čija je dramska ostavština i stoljećima bila predmetom interesa mnogih Korčulana. Korčula s početkom 19. stoljeća ima svoju diletantsku grupu od sedamnaest

članova, koji su uglavnom pripadali plemićkim ili imućnijim korčulanskim obiteljima. Ova je grupa nastupala pred Korčulanima 1817., 1824. i 1825. godine, a svoje su predstave izvodili u atriju gradske žitnice na obali. Žitnica, takozvani Fontik bila je kultno mjesto okupljanja ljubitelja dramske umjetnosti, tako da se u njoj održavaju predstave u izvođenju domaćih ili gostujućih glumaca, koji su u Korčuli uvijek bili rado viđeni gosti. Inicijator, organizator, glumac i redatelj dramskog života na Korčuli u 19. stoljeću bio je doktor prava Antun Ivanišević, pjesnik, putopisac i dramaturg. Oženjen za Korčulanku Ivanku Španić, ovaj došljak iz Ostrovica, premda pravnik, imao je istančan ukus za lijepo i umjetnost općenito, te ga se može nazvati „korčulanskim Demetrom“, jer je njegova ljubav prema kazalištu rezultirala izuzetno bogatom dramskom produkcijom u gradu Korčuli. Ivanišević je ujedno i produbio strast Korčulana prema drami, ali je bio i vrlo uspješan u animiranju potencijalnih glumaca i pisaca za dramske tekstove. Njegovom zaslugom korčulanska je diletantska grupa za vrijeme karnevala 1817. godine odigrala Goldonijevu komediju *Služavke*. Zahvaljujući Ivaniševićevim bilješkama, poznati su i glumci amateri lokalne družine. Uz Ivaniševića, koji je igrao ulogu Raimonda, ostali glumci bili su dr. Marko Miloš, Franjo Španić, Domenik Zovetti, Ivan Verzott, Gašpar Mirošević, Domenik Giunio i drugi. Nekoliko godina kasnije, 1824. Korčulani postavljaju na scenu Metastasijevu dramu *Clemenza di Tito*, a godinu dana kasnije Metastasijevu dramu *Siroe*, vrlo gledljivu korčulanskom puku. 1825. godine revni korčulanski diletanti uprizoruju dramu iz antičkog života *Ezio*. Ivanišević je stvarno duša korčulanskoga dramskog života, jer djeluje kao glumac, redatelj, scenarist i organizator teatra, te se njegovim zalaganjem teatar transformira u dobro uhodanu djelatnost. Ivanišević ustraje na tome da se osim glumaca diletanata formiraju i grupe pomagača, dekoratera, šaptača i scenskih radnika, što je omogućilo kvalitetna dramska uprizorenja. Tako organizirana dramska grupa bila je spremna pojačati svoj repertoar „pastirskim razgovorima“, prigodnicama i recitalima koji su, što je vrlo bitno za istaći, bili pisani i govoreni na hrvatskome jeziku, što je za cilj imalo privlačenje publike i jačanje hrvatskoga nacionalnog osjećaja. Korčulani tako dobivaju svoju *Sala Teatrale in Curzola* gdje se uprizorila tragedija *Carlo Ottavo in Pavia, ossia Ludovico Sforza*, drame *I due sergenti al cordone sanitario* i *La vera amizia*, igra *Orologio della Bastiglia*. Širenjem utjecaja hrvatskoga narodnog preporoda na Korčuli stvaraju uvjete za povratak domaćeg repertoara i uvođenje hrvatskoga jezika na scenu. Veliku ulogu u pohrvaćivanju kazališnog života u Korčuli ima korčulansko pjevačko društvo Sv. Cecilija, koje je imalo i svoju dramsku sekciju. Pjevačko društvo Sv. Cecilija utemeljeno je koncem 19. stoljeća, 1883. godine, kao

produkt probuđena narodnog utjecaja s ciljem da se dramom, pjesmom i plesom afirmira hrvatski jezik kao protuteža snažnom autonomaštvu i alijeniranom lokalnom građanstvu. Neosporno je da su Korčulani tijekom 19. stoljeća imali kazališni život na zavidnoj razini, što je nastavila s prijelazom u 20. stoljeće dramska grupa Sv. Cecilije.

Prigodničarsko i udvorničko pjesništvo tijekom 19. stoljeća

Prigodničarsko pjesništvo nije nikakva novina u književnom stvaralaštvu 19. stoljeća. Prigodnice su uvijek bile napisane u čast određene osobe i njenog doprinosa monarhiji, kralju, caru, iliti zbog osobitog uspjeha u političkom ili književnom radu. Jedna od najpoznatijih prigodnica iz Dalmacije jest ona Ane Vidović, šibenske ilirkinje, koju je uputila Josipu Jelačiću 1851. godine pod nazivom *Na došastje u Dalmaciju njihovoga previsokoga gospodstva Josipa Jelačića*. I na Korčuli je tijekom 19. stoljeća bilo primjera prigodničarskog pjesništva. Najbolje primjere imamo u Petru Jokoviću, nadarenom Blaćaninu, koji je autor nekoliko prigodnih tekstova; *jednog epigrama u stihu, elegije u čast Jacintea Stalia i povodom smrti cara Aleksandra, te epigrama povodom ustoličenja Ivana Skakoza za hvarskog biskupa*. Još se jedan ugledni Blaćanin, Nikola Ostojić, okušao u prigodnicama, a to su: *Pjesma u čast pjesnika Draginića i Piesan izvadienu od romanza talianskoga vridnoga Marka de Casotti Troghiranina*. Jerolim Andreis napisao je prigodnicu *Pisma svrsene pravde Opcinom Corculanskom koja od Cesara dojde na dan 7 prosinza*, u kojoj komentira razgraničenje otočkih općina. Nažalost, u Korčuli, osim prigodničarskog, koje se još dade razumjeti, dominira jedno neukusno udvorništvo u stihu nekolicini ljudi, koje je pisano isključivo iz materijalnog interesa i bez ikakve umjetničke kvalitete i to na talijanskom jeziku. Primjer takvog udvorničkog nazovi pjesništva jest Ivan Antun Ivanišević, korčulanski zet, karijerist i čovjek „svih zastava“. Beskropulozan, narcisoidan, željan moći i slave Ivanišević dolazi u Korčulu 1801. godine i ubrzo stječe veze i poznanstva, koje udvornički osnažuje svojim naivnim i neukusnim stihovima, bez ikakve umjetničke vrijednosti. Posvećuje ih svojim dobrotvorima i političkim zaštitnicima, sucu Eduardu Bergneru, franjevcu Antunu Čerljenju i kardinalu Cesareu Nembriniju Gonzagi. Njegovi stihovi primjer su skladanja prigodnih soneta s puno ispraznih fraza, jalovo i jadro stihovlje koje je imalo isključivo jedan cilj – dodvoriti se. Njegovu maniru slijede mnogi Korčulani, koji Ivaniševiću, svjesni njegove financijske i političke moći, također upućuju u čast isprazne i neskladne stihove, raznih vrsta i oblića, počev od soneta i epigrama, kako na talijanskome tako i na latinskome jeziku. Tako mu Antun Givanović (Živanović), pjeva epigrame

na latinskome, Franjo Španić slavi njegov imendan na talijanskome, a po dodjeljivanju odličja cara Franje Josipa, Marko Kalodera posvećuje mu nekoliko panagerika na talijanskome jeziku, veličajući ga kao „lealissimo sudito dell Austria“. Za razliku od Givanovića i Kalodere, koji nisu bili talentirani pjesnici, neosporni je gubitak za korčulansku književnost banalnost u pjesničkom stvaralaštvu Franje Španića, izuzetno nadarenog lirika, jednog od najkvalitetnijih u njegovoj generaciji ranih pjesnika 19. stoljeća. Boem po prirodi, vječno bez novaca i u potrazi za njim, ovaj se vrsni pjesnik pretvorio u udvorničkog pjesnika bez ikakvih moralnih skrupula. Tko mu je platio, Španić bi ga stihom ovjekovječio i tu je trošio svoj neosporni talent. Svoje stihove posvetio je Ivaniševiću, kanoniku Boskiju, biskupu Giuriceu i drugima. Matija Kapor je još u svoje vrijeme uočio neosporne Španićeve pjesničke potencijale, ali i njegovu nedovoljnu strast i predanost poeziji: „Španić bi uspio mnogo bolje kada bi ozbiljnije i s poštenim ciljem prionio pjesništvu. Ali zbog njegova nehajna življenja malo ga se cijeni i u zavičaju i izvan njega, dok su njegovi sastavi, osobito rugalice raspršili u pokrajini i izvan nje.“ Španić je bio očito specifična osobnost, možda se čak i mrzio zbog načina svoga života i pisanja. Dosljedan zagovornik austrijske vlasti u Dalmaciji, Španić je pokazao da može više i bolje u svojim proaustrijskim sonetima: *A Venetia* i *Due ribeli Bandiera in Calabria*. Udvorničko pjesništvo u Korčuli uglavnom proizlazi iz ruku padovanskih studenata, koji su oponašali svoje talijanske uzore, pisano je na talijanskome i latinskome jeziku bez ikakve umjetničke vrijednosti i predstavlja odraz političkih prilika u dalmatinskim gradovima 19. stoljeća pod stranom vlašću.

Pisci i djela do četrdesetih godina 19. stoljeća

Prije nego li se osvrnemo na književno stvaralaštvo na otoku Korčuli u 19. stoljeću, treba reći i nekoliko riječi o književnoj kulturi korčulanskih pisaca 19. stoljeća. U većini slučajeva radi se vrlo obrazovanim ljudima, koji su suvereno vladali stranim jezicima, prvenstveno talijanskim, ali su se služili i njemačkim i francuskim. Hrvatska književnost u 19. stoljeću na otoku Korčuli započinje s grupom književnika, koji djeluju na prijelazu stoljeća, iz 18. u 19. To su Vicko Ismaelli, Jakov Arneri, Ivan Kapor, Matija Kapor, Petar Joković i Petar Bačić-Posinak. Politički su im profili različiti, neki su važni dužnosnici francuske ili austrijske vlasti, većina svećenici, a bilo je i onih koji su osjetili dašak novoga doba i okrenuli se Gajevim ilircima. Primjer visokoobrazovanoga korčulanskog političara i ujedno pjesnika jest Vicko Ismaelli. Rođen je u Korčuli 1771. godine, a umro je 1831. godine. Suvremenici su ga okarakterizirali riječima „Era letterato e

buon poeta satirico ma cativo economo.“ Učio je u privatnim venecijanskim školama i pokazivao izuzetnu nadarenost. Vjenčanjem s mletačkom plemkinjom Lukrecijom Brigadin ušao je u visoko mletačko plemićko društvo. Služio je mnoge tuđince. U Zadru je djelovao kao austrijski sudac, a po dolasku Francuza na vlast bio je zadužen za moderniziranje sudskih uprava i škola. Bio je savjetnik maršala Molitora i bavio se ekonomskim pitanjima, međutim to mu očito nije išlo od ruke. Nakon dolaska Austrijanaca na vlast u Dalmaciji, penje se u sam vrh austrijske diplomacije, tako da uz Žrnovčanina Jakova Baničevića predstavlja ono najbolje što je Korčula mogla dati na diplomatskom polju. Kao šezdesetogodišnjak, Ismaelli se vraća u Korčulu, gdje uživa u ljepoti svoje palače pišući umjetničku i satiričku poeziju, kojoj je bio vrlo sklon. Prema lokalnom povjesničaru Ostoiću, Ismaelli je sastavio jedan Zibaldone, napisao rukovet podrugša i nekoliko pjesama, zbog kojih je dobio laskave ocjene. Pisao je uglavnom u vrlo zahtjevnoj formi soneta, od kojih se pamte dva o padu Mantove. Političar u srcu, satiričar i pjesnik u duši, Ismaelli pripada onoj generaciji književnika koji su pisali po uzoru na svoje talijanske uzore, ostajući vjeran svojim monarhističkim nazorima, nezainteresiran za doba koje mu se rađalo pred palačom. Za razliku od Ismaellija, braća Ivan i Matija Kapor, premda različitih znanstvenih interesa, pokazuju interes i brigu za nacionalni osjećaj. Istina, nešto stariji brat Ivan u svojim je studijama dosta konfuzan i nedorečen, ali se u biti može govoriti o panslavističkom osjećaju ovog nadpopa zavoda sv. Jerolima. Ivan Kapor upitan je kao književnik, međutim neospornije znanstveni djelatnik, čudnih teorija koje je suvremena znanost u većini slučajeva odbacila. Ono što ga približava probuđenom narodnjaštvu, pa donekle i ilircima, jest skrb za hrvatski jezik i nesumnjivi osjećaj za njegovu ljepotu u umjetničkom izražavanju. Dokaz o tome može se pronaći u obiteljskom molitveniku, u kojem Ivan iznosi lijepe misli o narodnom jeziku, nazivajući ga našim. Ukoliko je povijesno točno da je on autor balade s naslovom *Korčulanska pjesma o Crnomirima*, što mu pripisuju Vinko Foretić i Ivan Ostoić, onda mu se može pridodati i podatak da je bio sklon pjesničkom umijeću, koje je bazirano na usmenoj narodnoj tradiciji, kako u stihu tako i lokalnom izričaju. Matija Kapor rijedak je primjer simpatizera ilirskog pokreta iz Dalmacije, što ga svrstava u omanju grupu hrvatskih iliraca poput Ane Vidović, Mede Pucića ili oca i sina Kaznačić, koji su bili skloni Gaju i njegovim idejama. Nažalost, uvid u njegove radove, a oni su brojni i napisani na talijanskom, što je bila užanca hrvatskih iliraca, ukazuje na to da ni on nije bio književnik nego znanstveni publicist. Odličan gradonačelnik grada Korčule, reformator gradskih struktura, čovjek koji je mijenjao vizuru grada nabolje, bio je neosporni, iskreni privrženik ilirskih ideja i vatreni

zagovornik pripojenja Dalmacije Hrvatskoj. Svojim edukativnim publicističkim radovima u kojima je pisao o znamenitim Korčulanima, kanoniku Salečiću, biskupu Baničeviću, Pietru Barnabi Ferri, istaknutim Dalmatincima, nepoznatim dubrovačkim književnicima, povijesnim temama vezanima uz Korčulu, Kapor je svjesno širio spoznaje svojim suvremenicima o veličini Dalmacije i Dalmatinaca, produbljujući tako u svojim suvremenicima osjećaj nacionalne samosvijesti. Autor je jednog prigodnog teksta na narodnome jeziku, ustvari pohvale viteškoj igri Moreški, koju je posvetio korčulanskom knezu Karlu Zani. Rad na očuvanju narodnjaštva, odnosno očuvanja izvorne hrvatske tradicije na otoku Korčuli, karakteriziraju ga vrijednim suputnikom i propagandistom ilirskih ideja u Dalmaciji. U ovu ranu, predilirsku grupu Korčulana s iskazanim pjesničkim ambicijama spada i Blaćanin Petar Joković. Ovaj samozatajni prvi župnik Vele Luke ostavio nam je u nasljedstvo nekoliko književnih uradaka, bez veće umjetničke vrijednosti. To je hrvatski prepjev *Metastasia (Smrt Abelova)*, nekoliko epigrama u akrostihu, jednu elegiju, te nekoliko pripovijedi na hrvatskome i tri pjesme na latinskome jeziku. Interesantan povijesni lik ovoga doba je nesumnjivo i Andrija Alibranti, povjesničar, teolog i duhovnik. U svojoj ranijoj fazi Alibranti je gorljivi pristaša Gaja, njegova jezika i pravopisa, da bi se kasnije, kao političar, priklonio autonomašima, gorljivo zagovarajući talijanski jezik u hrvatskome političkom, književnom i kulturnom životu. Od literarnih mu tekstova sumnjiva estetskog predznaka spominjemo nekoliko prigodnica na talijanskome jeziku i pjesmu *Sveti Martin* na narodnome jeziku. Koliko je sakupljanje usmenoga narodnog stvaralaštva moglo biti poticajno za okušati se u vlastitom stihu svjedoči Blaćanin Jerolim Andreis. Budući da nije potpisivao svoje izvorne uratke, oni se utapaju među zapisano narodno pjesništvo, tako da je teško lučiti što je njegovo autorsko, a što zapisano, s obzirom da su pjesme stihom, jezikom i rimom ispisane u maniri narodne epike. Poznato je da je autor prigodnice posvećene Nikoli Ostoiću i Franji Kalogjeri povodom izdvajanja Blata u samostalnu općinu. Od brojnih članova obitelji Arneri, kao autora jedne autobiografije i biografije Petra Kanavelića na talijanskome jeziku, navodimo Rafa Arnerija, što i nije beznačajno, jer su biografije i autobiografije bile rjeđe književne vrste u doba ilirizma. Vjerodajnije ozbiljnijega književnog djelatnika ovoga razdoblja može ponijeti Petar Bačić-Posinak. Bačić je autor brojnih prigodnica, poslanica i podругuša na narodnome, hrvatskome jeziku. Kao kapelan biskupa Bogdanovića u Skoplju, Bačić je napisao više elegičnih pjesama, od kojih je jednu Vid Vuletić Vukasović objavio u *Slovincu*. Postoji mogućnost da je i autor životopisa Albertinija na talijanskome jeziku, koji je protkan epigrafima na talijanskome, latinskome i albanskome

jeziku. Njegovo najvrjednije djelo jest jedna maskerata, *Maškarata pokladnja*, koja je napisana dok je bio kanonik u Korčuli. Njegova se maskerata sastoji od tri dijela, a prognozira neminovnu propast turskog carstva. Radi se o temi koja ga je vjerojatno inspirirala za vrijeme boravka u Skoplju, gdje je mogao osjetiti pritisak turskog vladanja nad pravoslavnom i kršćanskom rajom. Nikolu Ostojića, „usirenog Mlečića“, kako ga je pogrdno nazvao Vid Vuletić Vukasović zbog njegove talijanštine, treba sagledati drukčije. Ovaj vrijedni načelnik Blata, inače vrsni povjesničar, okušao se i u pjesništvu. Pod utjecajem Matije Kapora približava se narodnjaštvu. Sistematski je zapisivao i prepisivao djela korčulanskih i dubrovačkih književnika, što ga je stimuliralo da se i sam okuša kao stihotvorac. Pisao je pjesme prigodom Božića, s prijateljima se dopisivao u stihu, ispjevao je nekoliko pirnih nazdravica i više epigrama na hrvatskome, talijanskome i latinskome jeziku. Sačuvana mu je poduža pjesma *Piesan izvadiena od romanza italianskoga vridnoga Marka de Casotti Troghiranina*, napisana u duhu renesansne poslanice.

Sagledavajući ovu „prijelaznu generaciju“ korčulanskih autora, moramo biti vrlo skeptični i reći sljedeće. Radi se o ljudima koji su odrasli služeći stranim vlastodršcima. Tu im se ne može ništa spočitavati jer su jednostavno bili ljudi vremena, prijelazne, u biti vrlo konfuzne epohe, kojoj su se u skladu sa svojim obrazovanjem i staležom morali prilagođavati. Njihove službe u kontekstu austrijske, francuske pa i engleske vladavine nisu ni najmanje ugrozile probitak Korčule. Bili su ljudi vremena na izdisaju, sljedbenici svojih staleških i političkih uvjerenja, mahom odnarođeni, jer su svoja obrazovanja stekli u elitnim austrijskim i talijanskim sveučilišnim centrima. Koristili su se jezikom dominantne kulture, u većini slučajeva talijanske, jer su je kao padovanski studenti prigrlili. Bili su vrsni poznavatelji stranih jezika, posebice talijanskoga, kao i talijanske kulture koja im je bila uzorom i vodičem. Svome gradu vraćali su se u poznim godinama, umorni i zasićeni svojih političkih i diplomatskih funkcija. No, korčulanski im je nerv bio u krvi. Povratkom u rodni grad, primjerice, Ismaellija, značilo je odmah se uključiti u lokalna previranja, koristeći se pritom stihom u formi epigrama, prigodnice ili satirične poezije, u kojima su u skladu sa svojim „europskim svjetonazorom i diplomatskim iskustvom“ s ironijom reagirali na lokalno političarenje i mjesne moćnike, što je njima, iz njihova iskustva gledano, bilo u biti smiješno. Jednostavno rečeno, bili su gospoda na izdisaju, svjesni svojih staleških privilegija, diplomati svjetskog iskustva i međunarodne kulture, kojima je Korčula svojom lokalnom politikom bila isključivo predmetom poruge. Jezik kojim komuniciraju i pišu jest talijanski, te na njemu i objavljuju i publiciraju. Ono što ih čini „našijencima“ jesu teme o kojima pišu. Uglavnom su im

inspiracija Korčula, Korčulani, korčulanski problemi, lokalna politika i društvo, i zbog toga su naši, lokalni, dalmatinski, hrvatski. Skromno i sramežljivo korištenje narodnim jezikom čini ih ipak domaćim sinovima. Osjećaju vjetrove promjene i pokušavaju u skladu sa svojim moćima i volji sudjelovati u tome, međutim nedovoljno aktivno da bi ih pamtiti kao preteče novoga vremena. Politika je uzimala svoj danak, a Alibranti je tomu najbolji primjer. Od Gajeva sljedbenika i simpatizera postaje zadržti autonomaš. Narodni duh osjeća se u svećeničkom kadru, koji sukladno svojim mogućnostima u lokalnim sredinama u kojima djeluju, zagovara narodni duh i promiče nacionalnu ideju. Jedan od najboljih primjera ovoga shvaćanja i uočavanja društvenih promjena jest Marko Kalodera. Uz svoj pastoralni rad, ovaj biskup, inače veliki Strossmayerov prijatelj, još je kao mladi svećenik objavljivao stihovlje u tršćanskoj *Iskri* i zadarskoj *Gazetti*. Pisao je u duhu svoga vremena, prigodnice u zahtjevnoj formi soneta koje je posvećivao istaknutim ljudima svoga doba, ali pod Strossmayerovim utjecajem prelazi na narodnjačku, hrvatsku stranu. Zaključimo. Korčulanska književnost kraja 18. stoljeća do četrdesetih godina 19. stoljeća književno je inferiorna. Dominira prigodničarska i udvornička poezija, bez ikakve umjetničke vrijednosti, s tim da se pojavljuju, u prigodničarskom duhu, isto tako i tekstovi na narodnome jeziku. Sagledamo li tu književnu produkciju s formalne strane, od književnih vrsta uočavamo pojavu soneta u kontekstu prigodnica ili udvorničke poezije, oda, epigrama, autobiografija i biografija, putopisa, propovijedi, sakralnog pjesništva, maskerata te dramskih izvođenja, uglavnom stranih, ali i domaćih autora. Jasno je da Gajeve ideje, još nedovoljno formulirane i programatski plasirane, nemaju većeg utjecaja na Korčulu, koja još živi u trojezičnom iskazu, sukladno književnim postulatima književnosti 18. stoljeća. Začetnikom promjena duhovnog, političkog i književnog promišljanja treba apostrofirati Matiju Kaporu kao čovjeka koji je jasnim pogledom na objedinjenje Dalmacije i Hrvatske, te prijateljstvom s Ljudevitom Gajem inaugurirao proces protoka ilirskih i preporodnih ideja na otok Korčulu. Najkvalitetniji pjesnik prve polovice 19. stoljeća na Korčuli je neosporno Nikola Španić, pjesnik podruguš, ironičnih i satiričnih stihova, koje je u formi soneta pisao s posebnom lakoćom. Ovaj pjesnik „plaćenik“ trošio je svoj izuzetni talent na bezvrijednu, podilazeću poeziju, ne bi li utržio novčanu korist. Njegovo „nehajno življenje“, kako piše Matija Kapor svom prijatelju Inočenciju Čuliću, bilo je paravan ovome čovjeku od teatra, majstoru soneta, oda i anakreontskih pjesama da iskaže svoj prijezir prema sebi samome, ali i konzervativnoj sredini rodne mu Korčule, koja ga je doživljavala s prijezirom, a on na to odgovarao rugalicom u stihu.

Književno stvaralaštvo nakon šezdesetih godina 19. stoljeća

U vrlo dobro koncipiranom informativnom tekstu *Nacrt za književnu povijest otoka Korčule do sredine prošlog stoljeća*, prof. Stjepan Kastropil završava svoju studiju meni neprihvatljivim zaključkom koji glasi: „Nakon šezdesetih godina kao da prestaje svaki književni rad na otoku.“ To je neprihvatljivo zato što poslije šezdesetih godina na otoku djeluju dva osebujna pripovjedača, kojima se ne mogu negirati literarne vrijednosti njihovih tekstova i jedan autor prosječnoga duhovnog pjesništva. Stjepan Kastrapeli nezaobilazna je ličnost književnoga stvaralaštva šezdesetih godina na Korčuli. Ovaj diplomirani filolog bečkoga sveučilišta, započeo se baviti književnim radom još za svojih studentskih dana u Beču. Tu započinje pisati svoje pripovijetke, pjesme i znanstvene radove. Svoje književne prvijence započinje objavljivati u *Slovincu*, koristeći pseudonim Stojan Kosovac. Sačuvane su mu dvije pripovijesti, *Braća Crnomiri* i *Pusto srce*, koje u nastavcima objavljuje u *Slovincu*. Pisao je i pjesme, a ujedno se bavio i prepjevima stihova i proze iz njemačke, talijanske, engleske i francuske književnosti. Kritički sagledavajući njegove „historičke pripovijesti“ mora se kao primjer kvalitetnije proze izdvojiti njegova pripovijest *Braća Crnomiri*, koja se sastoji od sedam tematskih poglavlja: *Ulak, Crnomiri, Zbor, Korčula, Strahinja, Večera, Klokolino*. Kastrapeli se u ovoj povijesnoj pripovijesti pokazao kao čovjek s istančanim osjetom za profiliranje svojih likova, dobar poznavatelj lokalne, čarske sredine, ali loš kreator fabularnog tijeka. Kastrapeli je u svojoj priči uspio diferencirati i karakterno dobro odraditi dva ključna lika priče, Petra Crnomira i njegova neprijatelja Benina. Realističke komponente vidljive su u karakterizaciji obaju likova, Petar je prikazan vrlo uvjerljivo, kao prgav, sumnjičav, nepovjerljiv i nediplomatičan seljak, koji se grozi svega što je izvan njegove gorštačke zajednice. Njegov bunt, koji se svodi na obranu zemlje, jeste socijalni bunt ugroženog seljaka od strane mletačkog kneza, ali i osobni stav pojedinca koji ne želi priznati ni prihvatiti tuđi autoritet. Radin, škrt na riječima, buntovan i prgav, neobrazovan i priprost Petar nosi karakterne crte uvjerljivog lika vrijednog realističke proze. Ništa lošije nije koncipiran ni njegov oponent Benin, koji u svojoj žudnji za vlašću i dominacijom nad Petrom postaje izdajnik. Benin je životan, dobro razrađen lik, lik spletkara i mutikaše, čarski „Grga Čokolina“, čovjek koji svojom spletkom inicira i potiče radnju. U ovo dvoje suprotstavljenih karaktera Kastrapeli je imao dobre temelje za razvijanje jedne dinamične i uzbudljive fabule, međutim, u tome nije uspio. Ne imajući dovoljno snage, umijeća i mašte, Kastrapeli je razvodnio, pojednostavio i u konačnici upropastio priče nadasve lošom i

naivnom koncepcijom fabule. Ono što mu se može priznati dobrim jest vrlo uvjerljiv, skoro dokumentaran i realističan opis čarskog sela, njegovih žitelja, mentaliteta i naivnosti. Scene koje se događaju u Korčuli mnogo su lošije opisane od onih u Čari, što pokazuje da je Kastrapeli dobro poznao mentalitet korčulanskog seljaka. Kastrapeli je, što je razvidno, učio od Šenoe, Tomića, Jurkovića, očito je bio i dobar poznavatelj hajdučke novelistike, međutim, to mu nije pomoglo da svoju pripovijest podigne na zavidniji umjetnički nivo. Najeksponiranije književno ime u drugoj polovici 19. stoljeća nesumnjivo je svećenik i političar Petar Franasović. Premda svoj interes za književnim stvaralaštvom započinje sakupljanjem usmenoga narodnog bogatstva za vrijeme svoga službovanja na Pelješcu, njegovo se aktivno uključivanje u književna zbivanja vezuje uz njegov povratak iz Mletaka, gdje je proboravio šest godina. Franasović ulazi u hrvatsku književnost pišući lijepim narodnim jezikom, na kojem je ispisao brojne književne vrste, novele, putopise, rasprave, povjestice, biografije, polemike i nešto malo pjesničkog iskaza. Najviše je sklonosti pokazivao prema noveli (*Hadžibeg, Lazo Kurilić, Ilija G...ć ili Badnji dan u Kijevu Dolu, Dva učenika, Nenadana utjeha, Zgode jedne porodice, Ivan Tanclinger*). Od prevodilačkog rada sačuvan mu je prijevod korčulanskog arhiđakona Antuna Rozanovića *Povijest korčulanske pobjede proti Uluz Aliji* i prijevod Gundulićeva putopisa *Putovanje iz Beča u Moskov*. Napisao je nekoliko vrlo informativnih biografija korčulanskih znanstvenika i humanista Jakova Baničevića i Matije Kapora. Od polemičkih tekstova sačuvana su dva, *Pogled na svećenstvo* i *Zaoba na smrt dum Gjura Pulića*. Od pjesničkog mu rada pamtimo odu *Crna Gora u zadnjem ratu s Turcima*. Korčulansku povijest počastio je nizom povjestica naslovivši ih *Ulomci iz korčulanske povijesti*. Franasović se dakle 1858. aktivno uključuje u politički i književni život Dalmacije, u vrijeme ukidanja apsolutizma, kada se razbuktava politički život. Na književnom planu to je vrijeme Šenoine dominacije hrvatskim književnim životom, doba koje Šicel u stilskom smislu karakterizira hrvatskim predrealizmom. Sagleda li se njegov novelistički rad, po kojemu ga najviše pamtimo i vrjednujemo, onda možemo zaključiti da je Franasović u književnome smislu bio Šenoin sljedbenik, pogotovo vjerni i dosljedni promicatelj Šenoinih programatskih točaka koje je objavio u tekstu *Naša književnost* u *Glasonoši* 1865. godine. Franasović je u svojim novelama pokušavao varirati između ilirske pseudohistorijske i avanturističke novele, rodoljubne, didaktičke i prosvjetiteljske, te novelistike pedesetih i šezdesetih godina, koja je prozi željela nametnuti nacionalno-moralizatorsku i socijalno-nacionalnu tendenciju. Neosporno je da su njegove novele prepune didaktičkih, prosvjetiteljskih i moralizatorskih upozorenja, iz čega uviđamo da mu je iskrena namjera bila svoje čitatelje

poučiti, kultivirati, nacionalno osvijestiti, ekonomski educirati, pa čak i kritizirati. Bio je to svjetonazor produhovljenog i emancipiranog, nacionalno svjesnog svećenika i rasnog političara narodnjačkog usmjerenja. Nema potrebe pronalaziti bilo kakve zamjerke ovoj Franasovićevoj edukativnoj i prosvjetiteljskoj noti, dapače, teško je uputiti bilo kakvu zamjerku njegovim pokudama, pohvalama, kritikama, gospodarskim naputcima ili političkim stavovima, jer oni naglašavaju karakter pisca koji je bio na razmeđu stilova i vremena. U njemu su vrlo intenzivno živjeli duhovnik, političar i pisac, a on je sve te svoje karakterne osobine želio ugurati u svoje tekstove. Kako se to odrazilo na njegov književni opus koji nikako nije za podcjenjivanje? Pišući o Franasoviću, znao sam biti vrlo kritičan prema njegovom književnom djelu, postavljajući pred njega visoke estetske norme kojima nije u potpunosti udovoljavao. No to ne znači da u njegovu književnom radu nema istinske i dobre literature. Franasović je imao smisla i osjećaja za detalj, za narodni život, bio je socijalno osjetljiv, duhovita i britka jezika i neosporno je osjetio zadah novih stilskih pravaca koji su se uvlačili u kontekst hrvatske književnosti. Njegovi *Ulomci iz korčulanske povijesti* dug su trivijalnoj prozi, koja je bila zasićena romantičarskim i pseudoromantičarskim elementima (ljubavne fabule, krijumčarenja, otmice, trovanja..) pa su stoga i bez veće umjetničke vrijednosti. U njegovim novelama vidi se da je bio sklon ispisivati stvari onakvima kakve jesu, što ga približava protorealističkim strujanjima. Njegove novele na tragu su onih Bogovićevid, Trnskoga, Jurkovića i Vebera Tkalčevića, dakle pokušaj poniranja u seljačke ili gradske sredine, zanimljive opise eksterijera i interijera, pokušaj ocrtavanja likova kao stvarnih ljudi, no ni u njima se nije mogao osloboditi tradicije. Ima u tim novelama podosta trivijalne fabularizacije, mnoštvo nepotrebnih didaktičko-moralizatorskih upadica, „heroiziranja“ likova, pogotovo ženskih, ali i smjelih rezova društvene strane života, prema kojoj je znao s pravom biti vrlo kritičan. Očito da se trudio, unatoč vidnim propustima, napraviti iskorak prema aktualnoj problematici svoga vremena, što ga ipak svrstava u grupu onih hrvatskih književnika koji su bili bliski predrealističkim stilskim postupcima.

Razvoj znanstvene misli iliti otočka povjesnička škola

Znanstveni rad Ivana Kukuljevića Sakcinskog na području povijesnih i drugih znanstvenih disciplina, njegovi rukopisi, monografije, knjižnica, smatraju se temeljima novije hrvatske historiografije. Interes za lokalnom poviješću, ali i šire, bile su odlike nekolicine Korčulana koji su tijekom 19. stoljeća dali sasvim pristojan doprinos hrvatskoj povijesnoj znanosti. Jedan

od vrlo kvalificiranih korčulanskih povjesničara bio je Božo (Natale) Trojanis, doktor teoloških znanosti, kojeg je bečka komisija za zaštitu spomenika 1891. godine imenovala počasnim konzervatorom u Korčuli. Ovaj korčulanski opat i nadžupnik profilirao se u vrijednog i kvalitetnog lokalnog povjesničara i arheologa. Autor je povijesnog djela na talijanskom jeziku *Sui monumenti di storia e di arte esistenti nella citta ed isola di Curzola...* koje je objavljeno u Trstu 1911. godine. Bio je dopisnik časopisa *Bullettino di archeologia e storia Dalmata* u kojem je objavio tekst *Nove scoperte a Lumbarda di Curzola*. Još je jedan lokalni svećenik pokazivao interes za povijest, arheologiju, povijest književnosti i zemljopis. Riječ je o Andriji Alibrantiju, koji je svoja znanstvena otkrića objavljivao u časopisima *Manuale del regno di Dalmazia*, *Bullettino di archeologia e storia Dalmata* i *L'Epidauritano*. Objavljivao je na talijanskome jeziku (*Recenti scoperte a Lumbarda sull' Isola di Curzola*, *Ruderi di un antico edifizio a Lumbarda sull' isola di Curzola*, *Cantinieri*). Alibranti je pokazivao i smisao za povijest starije književnosti, te je objavio monografiju književnika Luke Svilovića (*Sulla vita e sugli scritti di Luca Svilović*). Ambroz Bačić, teolog, povjesničar, dobar poznavatelj starije dubrovačke književnosti, profesor Papinskog internacionalnog sveučilišta, objavio je dosta radova šarolikog spektra interesa. Napisao je nekoliko vrsnih rasprava iz područja starije hrvatske književnosti, obrađujući književne profile Nikole Gučetića, Nikole Martinov Đorđića, Nikole Dimitrovića i Ivana Gundulića. Svoje teološko-povijesne tekstove pisao je na hrvatskome, talijanskome i latinskome jeziku u časopisima *List dubrovačke biskupije*, *Srd*, *Smotra dalmatinska*, *Prilozi za književnost, jezik, historiju i folklor*. Petar Dimitri autor je nekoliko povijesnih radova, tematski vezanih uz korčulansku povijest i njene biskupe. Najpoznatiji mu je tekst u rukopisu *Vescovato*. U svom drugom većem djelu, *Descrizione di tutte le Chiese ed altari che esistono nella citta di Curzola*, Dimitri je predstavio detaljne opise korčulanskih crkava. I u svom trećem obimnijem rukopisu, *Alcune memorie sull convento e la chiesa di S. Nicolo di Curzola*, Dimitri ostaje vjeran lokalnoj crkvenoj povijesti. Svojom marljivošću, pedantnošću i osjećajem da prošlost treba sačuvati od zaborava, Nikola Ostojić ostaje nam u memoriji kao jedan od prvih historičara otoka Korčule. Njegova povijest otoka Korčule, *Compendio storico dell' isola di Curzola* i *Vela Luka: historijsko-topografski prikaz*, dokazi su njegova ozbiljnog istraživačkog rada. Pokazivao je interes za stariju književnost i njene autore, Draginića, Tulića, Kanavelića, Palmotića, čije je radove sistematično prepisivao. Među ove istaknute Korčulane, naklonjene znanosti, spadaju i već spomenuti Ivan i Matija Kapor. Ivan Kapor autor je dvije rasprave o domovini sv. Jeronima i opširnog, ali vrlo konfuznog djela od 224 stranice o „ilirskom“ jeziku.

Matija Kapor brojnošću svojih publiciranih radova najbolje svjedoči o svojoj znanstvenoj znatiželji, koja je išla od numizmatike i arheologije do lokalne i dalmatinske povijesti. Pisao je i objavljivao na talijanskom jeziku o kanoniku Salečiću, biskupima Baničeviću i Tolentisu, Matiji Vlačiću Iliriku, Pietru Barnaba Ferrou, banovima Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, korčulanskom numizmatičkom bogatstvu, medaljonu aragonskog kralja Alfonsa, objavio katalog do tada nepoznatih dubrovačkih pisaca. Premda nerođeni Korčulanin, Vid Vuletić Vukasović, proveo je devetnaest godina svog plodnog života na Korčuli, djelujući u korist Otoka i njegovih žitelja. Svojim brojnim radovima, *Slovinstvo na otoku Korčuli*, *Iscrizioni Dalmate d'epoca veneziana Kurzola*, *Otok Korčula pod vladavinom engleskom*, *Korčulanske čakavske počasnice*, *Mato Kapor starinar*, *Trijemovi (lože) u gradu Korčuli*, *Ulomci starogrčkog natpisa iz otoka Korčule*, *Zvona sv. Nikole na Korčuli*, *Halka na vratima pk. Arneri u gradu Korčuli*, *Dokumenti o kugi na Korčuli*, *Hrvatski natpis u gradu Korčuli*, *Španići na otoku Korčuli u Dalmaciji*, *Narodni običaji na otoku Korčuli 1.*, *Moreška II.*, *Debeli kralj*, *Catalogo dei Conti Vikari e retori che si succedettero nel governo di Curzola Dalmatia...* Vukasović se u potpunosti srodio s Otokom, ispisujući tekstove nezaboravne vrijednosti. Smatrajući ga korčulanskim kulturnim djelatnikom, odajući mu i ovaj put zasluženu čast, pripominjemo i njegove književne radove; lirsko-ljubavne, epsko-ljubavne i rodoljubne pjesme, prigodnice i novele (*Murat i kršćanstvo*, *Gjuro harambaša ili konavoski ustanak*, *Djevojačka špilja*, *Mudri Žoso*).

Sinteza

Književno stvaralaštvo na otoku Korčuli tijekom 19. stoljeća daje svoj danak nesretnim povijesnim zbivanjima, koja su odalečila Korčulu kao dio Dalmacije od matičnog dijela Hrvatske. Korčula, kao i ostali dalmatinski gradovi, tijekom 19. stoljeća prolazi kroz vladavine raznih ugnjetača, austrijskih, francuskih i engleskih, što u puku zatire nacionalni osjećaj i vezuje ga uz kulturu, jezik i književnost dominantne kulture, što je u slučaju Korčule bila Italija. Korčulansko plemstvo, inteligencija, građanstvo, bili su ekonomski, strateški, vojno i politički stoljećima vezani uz Mletke, što je ostavilo duboki trag, kako afirmativni tako i negativni na sve otočke slojeve, uključujući i seljaštvo. Izvorni pučki, narodski, hrvatski duh ostao je najjače sačuvan u ruralnim sredinama, dok je Gradom vladao „mletački duh“. Pozivi na bratimljenje i povezivanje Dalmacije s Hrvatskom bili su predmetom brojnih raspr, političkih borbi, lokalnih suprotstavljanja, ali i reakcija bečkog dvora, kojem sjedinjenje i Dalmacije i Hrvatske geopolitički nije odgovaralo. Nacionalno buđenje hrvatskoga naroda, koje započinje u

sjevernoj Hrvatskoj, moralo je po logici stvari doprijeti i do Dalmacije. Ono se očituje na političkom polju kao borba autonomaša i narodnjaka, dok književno stvaralaštvo ide svojim specifičnim tijekom. Specifikum književnoga stvaralaštva na Korčuli, kao uostalom i drugim dalmatinskim gradovima, jest u većini slučajeva korištenje talijanskoga ili latinskoga jezika kao jezika pisane komunikacije ili literarnog izričaja. Pogledamo li književno stvaralaštvo na Korčuli s početka 19. stoljeća, ono je u znaku talijanskog ili latinskog izričaja. Vicko Ismaelli, Jakov Arneri, Matija i Ivan Kapor, Petar Joković, Petar Bačić, Marko Kalodera, Nikola Španić u svojim književnim i znanstvenim radovima rabe uglavnom talijanski jezik, nešto manje latinski, dok su pokušaji pisanja na narodnom, hrvatskom jeziku tek naznačeni i skromni. To je uostalom i normalno, jer se generacija s početka stoljeća do četrdesetih godina 19. stoljeća oslanja na jaku latinističku tradiciju u gradu Korčuli (Marko Geričić, Tullio Smacchia, Nikola Španić, Hijacint Petković, Marko Lesić, Marin Grego) koja je uglavnom ponikla s padovanskog sveučilišta. Stoga je književna produkcija uglavnom orijentirana na raznoliko poetsko stvaralaštvo, među kojim nalazimo epigrame, distihe, prigodnice, sonete, ode, elegije, balade, poslanice, prigodnice, podrugušje, uglavnom napisane na talijanskome ili latinskome jeziku. Postoje i određeni pjesnički pokušaji na narodnome jeziku, no dominacija talijanštine i latinštine je neosporna. Literarna vrijednost ovog stihovlja je skromna, ona je više manira obrazovane gospode, a manje istinska umjetnost. Kao talentiranije stihotvorce ove prve generacije možemo navesti Vicka Ismaellija i Nikolu Španića, koji su pisali na talijanskome jeziku. Generacija šezdesetih godina, pritom mislimo na Kastrapelija i Franasovića, već predstavlja određeni evolucijski pomak k boljem. Prvenstveno je to pitanje jezika. Kastrapeli i Franasović svoja prozna djela pišu hrvatskim jezikom, orijentiraju se spram novele i pripovijesti, svoja djela temelje na narodnom životu, ponekad zadiru i u korčulansku prošlost, ispisujući zamjetne književne opuse, s tim da je Franasovićev znatno bogatiji i raznovrsniji. Kastrapelijeve povijesne pripovijesti kao i Franasovićeve fragmenti iz korčulanske povijesti očiti su primjer trivijalne proze, s kojom se ne oslobađaju šablone pseudoromantičarske novelistike toga vremena. Franasovićeva novelistika, unatoč trivijalnoj fabularizaciji, dijelom je fokusirana na aktualnost njegova vremena, u kojoj kritičkim osvrtom na zbilju, dobrom karakterizacijom likova, naglašenom rodoljubnom notom, opisom ruralne i urbane sredine pokazuje da je shvatio dolazak novog stilskog modela predrealizma, u kojem se na žalost kao pisac nije najbolje iskazao.

Gledajući književno stvaralaštvo na otoku Korčuli tijekom 19. stoljeća, zaključujemo da ono plaća dug političkim i alijenacijskim

previranjima, da je u svojim zametcima sljedbenikom plodnog književnog stvaralaštva 18. stoljeća, da se pokušava uzdići iznad utjecaja dominantne talijanske kulture, književnosti i jezika, u čemu uspijeva u poznim godinama 19. stoljeća. Književni proces na Korčuli u duhu je alijenirane i otuđene Dalmacije koja se cijelo stoljeće borila i izborila za svoj jezik i literaturu. Dug talijanskoj kulturi i književnosti uočavamo u prigodnoj i udvorničkoj poeziji kasnog osamnaestog i početka devetnaestog stoljeća, koja je mahom u duhu talijanske prigodničarske poezije, u kojoj dominira sonet. Od značajnijih imena na žalost, osim Nikole Španića, otuđenog i rebelnog literata, važnijih imena nema. Pozne godine 19. stoljeća, odnosno kretanje spram predromantizma, romantizma i predrealizma, vidljive su sa skromnim književnim i estetskim vrednotama Stjepana Kastrapelija i Petra Franasovića. Želimo li odgovoriti na pitanje je li Korčula odgovorila izazovima vremena, pogotovo pitanjem književne recepcije, možemo reći da, ali sa skromnim književnim vrednotama. No to ne znači da je književno stvaralaštvo na Korčuli posustalo. Generacija koja će nastupiti, dokazat će da je korčulansko književno pero bilo i ostalo neumrlo i kvalitetno.

LITERATURA

- Barac, Antun. 1964. *Hrvatska književnost, knjiga 1*. Zagreb: Književnost ilirizma.
- Foretić, Vinko. *Iz narodnog preporoda u Korčuli od godine 1860. dalje*, Dubrovnik, V, br. 3-4.
- Foretić, Vinko. *Prva faza hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji do sredine 19. stoljeća*, Kolo, Zagreb, nova serija, IV (CXXIV) br. 8-9.
- Foretić, Vinko. *Neki pogledi o hrvatskom preporodu u Dalmaciji, Radovi znanstvenog skupa u povodu stogodišnjice pobjede narodne stranke na izborima za Sabor Dalmacije*, Zadar.
- Kalogjera, Goran. 2003. *Korčulanska pera, (leksikon)*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- Kalogjera, Goran. 2005. *Korčula koje više nema*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- Kalogjera Goran. 1994. *Iz književne baštine otoka Korčule*. Rijeka: Centar društvenih djelatnosti mladih Rijeka.
- Novak, Grga. 2002. *Prošlost Dalmacije, knjiga druga*. Dalmatinska biblioteka: Slobodna Dalmacija.
- Novak P. Slobodan. 2004. *Povijest hrvatske književnosti, svezak II*. Slobodna Dalmacija, Marijan tisak.
- Oreb, Franko. 2007. *Otok Korčula u doba druge austrijske uprave*. Naklada Bošković.
- Šicel, Miroslav. 1997. *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*. Zagreb: Školska knjiga.

LITERARY CREATION ON THE ISLAND OF KORČULA
IN THE 19TH CENTURY

ABSTRACT

The literary process on Korčula during the 19th century reflects the spirit of the alienated and estranged Dalmatia that struggled for its Croatian language and literature in the Croatian language during that whole century, in which it finally succeeded. We see the debt to Italian culture and literature in Korčula in the occasional and laudatory poetry of the late eighteenth and early nineteenth century, which is mainly in the spirit of the Italian occasional poetry, in which the form of the sonnet dominates. Among the important names who published their works at that time, there are no, unfortunately, more important literary names. The only exception is Nikola Španić, an alienated and rebelling literate. In the later years of the 19th century, the most important names are those of Stjepan Kastrapeli and Petar Franasović. Although the value of their prose texts is rather modest, we can detect in them the movements towards pre-romanticism, romanticism and pre-realism. If we want to answer the question whether Korčula responded to the challenges of time, especially in terms of literary reception, we can answer affirmatively, but with very modest literary yields, which is more of a literary-historical and much less aesthetic importance.

KEY WORDS: *Korčula, literature, occasional poetry, prose works*